

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Г.Г.Фесенко

**Конспект лекцій
і методичні вказівки до самостійного вивчення
дисципліни
“ЕТИКА ТА ЕСТЕТИКА”**

(для студентів 3 курсу заочної форми навчання професійного
спрямування 0502 (6.030601) «Менеджмент організацій»,
0504 (6.140101 «Готельно-ресторанна справа»,
6.020107 «Туризм»)

Харків – ХНАМГ – 2009

Курс лекцій і методичні вказівки до самостійного вивчення дисципліни “Етика та естетика” (для студентів 3 курсу заочної форми навчання професійного спрямування 0502 (6.030601) «Менеджмент організацій», 0504 (6.140101 «Готельно-ресторанна справа», 6.020107 «Туризм») / Укл.: Фесенко Г.Г. – Харків: ХНАМГ, 2009. – 36 с.

Укладач: к.філос.н., доц. Г.Г.Фесенко

Рекомендовано кафедрою історії і культурології, протокол засідання № 1 від 29 серпня 2008 р.

ВСТУП

Упровадження курсу “Етика та естетика”. як нормативної складової освітньо-професійної підготовки менеджерів, пов’язано з необхідністю поєднання майбутньою управлінською елітою України специфічних професійних умінь із знаннями спадщини світової етичної та естетичної думки.

Сучасна етика найменше претендує на те, щоб «навчити» моралі, вкласти у свідомість людини набір цінностей і правил поведінки, придатних на всі випадки життя. Виходячи з осмислення історико-етичного досвіду, історичного процесу морального розвитку суспільства й людини, сучасна етика прагне навчити людину іншому - свідомому й розумному ставленню до моральних проблем.

Метою запропонованого курсу є залучення до фундаментальних моральних та естетичних цінностей, перетворення їх у стійкі переконання та мотиви поведінки, пробудження відчуття відповідальності за самовдосконалення, формування уміння орієнтуватися у світі міжлюдських відносин і художнього життя з позицій гуманізму.

Основними формами вивчення навчальної дисципліни «Етика та естетика» є лекції (4 години), самостійна робота (50 годин). Остання є базовим етапом освоєння основного змісту курсу, який сприяє поглибленню, закріпленню й творчому осмисленню етико-естетичного знання.

Етика не обмежується лише теорією, а розуміється як «мистецтво жити». Антропологія й наука психологія в цьому випадку виступають як фундамент практично спрямованих етичних подань. Тому мораль постає як вид духовно-практичної діяльності, що переплітається з предметно-практичною діяльністю людини (наприклад, економікою).

Провідним завданням етики в сучасних умовах є те, щоби на основі аналізу морального життя у ринковому суспільстві обґрунтувати гуманістичні цінності, ідеали, моделі поведінки, міжособистісні стосунки. Філософсько-антропологічний контекст сучасного етико-естетичного знання представлений

розробкою принципів гармонійного розвитку людини, людини і суспільства, людини і природи.

В результаті вивчення дисципліни студент повинен:

а) знати:

- сутність основних категорій етики;
- зміст основних етичних та естетичних теорій;
- моральні засади міжособистісних відносин;
- історію розвитку мистецтва;

б) вміти:

- на основі аналізу джерел інформації, використовуючи ознаки моральних переконань та смакових уподобань, визначати тип етико-естетичної теорії;
- на основі аналізу результатів самоспостережень, використовуючи етико-естетичну теорію, встановлювати власні моральні переконання та смакові уподобання;
- на основі аналізу джерел інформації, використовуючи ознаки моральних переконань та смакових уподобань, визначати тип етико-естетичної теорії;
- з урахуванням визначених моральних переконань та смакових уподобань знаходити компромісні рішення при здійсненні спільної діяльності;
- орієнтуватися у світі між людських відносин і художнього життя з позицій гуманізму;
- визначати закономірності розвитку мистецтва;
- поєднувати глибокі професійні знання з фундаментальними моральними та естетичними цінностями;
- відповідально ставитися до професійних обов'язків;
- налагоджувати ефективні ділові комунікації, що відповідають універсальним етичним нормам.

Лекція 1. Предмет етики. Особливості функціонування моралі

1. Предмет етики.
2. Структура моралі.
3. Особливості функціонування моралі.

1. Етику можна визначити як філософську науку (чи «практичну філософію»), основним предметом вивчення якої є мораль.

Спосіб буття людини включає духовно-практичну і предметно-практичну діяльність. Основні види духовно-практичної діяльності:

- *Інтелектуальна* – Розум – орієнтована на ідеал Істини;
- *Етична* – Воля – моральне ставлення до світа – ідеал Добра;
- *Естетична* – Почуття – чуттєве ставлення до світу – орієнтація на ідеал Краси.

Мораль –

- **практично-оцінний спосіб ставлення людини до дійсності, що регулює поведінку з точки зору принципового протиставлення Добра та Зла;**
- сукупність вимог, норм, принципів до поведінки людини, її ставлення до інших людей і до себе;
- реальне явище, що уявляє собою основу для людських вчинків;
- система мотивацій поведінки людини;
- ціннісно-сміслове ядро культури.

У моралі виділяють дві відносно самостійні, але тісно взаємопов'язані сфери:

1) *моральну свідомість*; сутність моралі - осмислення дійсності з точки зору протилежності добра і зла. Добро – все, що спрямоване на ствердження Блага, відтворення буття. Зло – все, що руйнує благополуччя людини;

2) *моральну поведінку*; сучасна етика прагне навчити людину свідомому й розумному ставленню до моральних проблем. Вчинок є цілісним явищем, що

містить у собі нерозривну єдність суб'єктивного (мотив) і об'єктивного (результат), а також зовнішні умови його здійснення. Людина, яка на словах проголошує моральність, а в реальному житті не дотримується моральних норм, не може вважатися моральною. Лише єдність слова і діла, тобто слідування моралі в конкретних практичних ситуаціях, дозволяє стверджувати відносно людини як моральної особистості.

2. Сучасна етика найменше претендує на те, щоб «навчити» моралі, вкласти у свідомість людини набір цінностей і правил поведінки, придатних на всі випадки життя. Виходячи з осмислення історико-етичного досвіду, історичного процесу морального розвитку суспільства й людини, сучасна етика прагне навчити людини іншому - свідомому й розумному ставленню до моральних проблем.

До системи моральної регуляції включають:

- моральні норми;
- цінності, вищі цінності;
- ідеали;
- принципи;
- питання про сенс життя.

Моральні норми — вимоги, що визначають межі між неприпустимим і бажаним у поведінці людини; - це веління, розпорядження, визначені правила поведінки, мислення і переживання, що повинні бути властиві людині. Моральні норми чітко й однозначно вказують, чого робити не можна і що засуджується за будь-яких обставин. Скривдити іншу людину, позбавити її життя, здоров'я, майна, любові, надії, заподіяти їй біль і принизити - завжди зло. Виділяють два види моральних норм:

- 1) норми-заборони («не вбий», «не кради», «не блуди»);
- 2) норми-веління («будь чесним», «будь справедливим» тощо).

Таким чином, моральність насамперед окреслює коло обмежень, пов'язаних з нанесенням будь-якої шкоди іншій людині (а в перспективі —

всьому розумному й, по можливості, будь-якій живій істоті). Фактично всі формулювання моральних норм зводять до однієї «не нашкодь».

Мораль формулює абсолютні заборони й робить їх нормою поведінки, яких повинні дотримуватися люди, якщо вони хочуть бути моральними. У свій час великому філософові-моралістові І. Канту пред'являли аргументи щодо того, що він занадто суворо оцінює тих, хто через життєві обставини не здатний точно й неухильно дотримувати моральних норм. «А якщо людина вмирає від голоду, - запитували Канта, - і їй, щоб урятувати своє життя, може украсти шматок хліба?» «Якщо це так необхідно, нехай украде, - відповідав на це Кант, - але нехай не називає свій учинок моральним».

Цінності – значимість певних реалій дійсності з точки зору потреб людини і суспільства. Цінності не стільки задовольняють потреби людини, скільки обслуговують самоствердження людської особистості.

Питання вибору моральних цінностей пов'язане з прагненням кожної людини знайти світоглядне підґрунтя, те, заради чого варто жити, те, що могло б бути мірилом вчинків.

Цінності є тим змістом, що затверджується в нормах. Коли говорять «будь чесним» мають на увазі, що чесність — цінність, тобто вона важлива і значима для людей. Цінності — це не просто зразки поведінки й світогляду, а зразки, взяті «у чистому вигляді», виокремлені як самостійне явище, та до того ж високо оцінені і визнані як орієнтир. «Добро», «гідність», «любов», «справедливість» і т. ін. — це цінності, причому цінності вищого рівня. Можливі й інші, більш прикладні, цінності: «увічливість», «точність», «працьовитість», «ретельність».

Вищі цінності, що виступають також і як найбільш значимі цілі особистісного розвитку, називають **ідеалами**. Вищі цінності переживаються як щось об'єктивне, самодостатнє, існуюче у світі й культурі до й окремо від нас.

Ідеали або поміщені в майбутнє й стають дороговказною зіркою на власному життєвому шляху, або здобувають конкретного образу. Припустимо таке моральне явище, як любов. Коли ми говоримо про любов як про вищу

цінність, то переживаємо якісь піднесені почуття, в яких перетинаються: радість благовоління й великодушності, упевненість у власних силах, переживання гармонії з миром, твердження своєї єдності з дійсністю й іншими людьми. Любов як вища цінність – це, насамперед, особливий стан, у цьому випадку - стан внутрішнього світу, зміст якого ми можемо описати, виділяючи різні його компоненти. Зовсім інша справа - любов, узята як ідеал. Тепер стан любові стає метою якогось прагнення, моральної роботи над собою. Ми високо цінуємо любов і тому докладасмо зусиль для знаходження й підтримки саме такого співвідношення нашого «я» зі світом. Ми хочемо по-справжньому любити тих, хто нас оточує, прагнемо у своєму світосприйнятті й поведінці до любові як ідеалу. При цьому ми розуміємо, що наші зв'язки з реальністю далекі від бездоганного образу, такого значимого для нас, ми наповнені протиріч, конфліктів, які й бажаємо усунути на шляху самовдосконалення.

Найважливішим компонентом моральної регуляції є **сенс життя**. Усвідомлюючи своє існування, людина розуміє перспективу власної смертності. Смерть — це кінець існування й самосвідомості в їх земному емпіричному вигляді. Вона таємнича, вона межа, за якою, поки ти живий, заглянути неможливо. Людина задається питанням: «А навіщо я живу? Чи є у житті зміст, якщо вона однаково завершується смертю? Чи варто страждати, боротися, приборкувати свої інстинкти, якщо життєвий шлях веде до «чорної ями» наприкінці? А якщо варто, то чому?» Проблема сенсу життя - моральна проблема, тому що від відповіді на питання «навіщо?» залежить наша поведінка, характер відносин з іншими людьми.

Ефективний пошук сенсу життя – віддавати, давати добро – стати частиною Добра. «Якщо можеш – роби добро всім, якщо не можеш всім – близьким, якщо не можеш близьким – **ЗРОБИ СЕБЕ ОСОБИСТІСТЮ** (сучасний український філософ С.Б. Кримський).

Моральні принципи — це найбільш загальне обґрунтування існуючих норм і критеріїв вибору правил. Можна сказати, що *в принципах чітко виражаються універсальні формули поведінки*. Якщо цінності, вищі

цінності, ідеали – явища, насамперед, емоційно-образні, якщо норми взагалі можуть не усвідомлюватися й діють на рівні моральних звичок і несвідомих установок, то принципи - феномен раціональної свідомості. Вони чітко усвідомлюються й виражаються у конкретних словесних характеристиках.

- У свій час древні стоїки проголосили моральний принцип панування розуму над почуттями. Їхній імператив говорив: підчиняй свої страсті розуму! Звідси випливали норми стриманості, спокою, мужності, справедливості, незворушності.
- Християнство висунуло принцип любові до ближнього й непротивлення злу насильством. Цей принцип вимагав уже не суворості й холодності стоїчного «розумника», а гарячого співчуваючого серця, покірності Божій волі, смиренності й лагідності. Він робив нормою милосердя й глибоку поблажливість людській гріховній істоті, яка все одно заслуговує християнської любові.
- Капіталістична епоха принесла із собою утилітаристський принцип корисності, що припускав, що моральним виступає те, що корисно. «Піклуючись про свою власну користь, ти одночасно піклуєшся про користь суспільства, тому, множачи свій капітал, ти поводишся морально». Цей принцип виключав сентиментальність почуттів, «милість до занепалих» і милосердя. Він робив моральною нормою накопичення грошей, добром ставав раціональний розрахунок в інтересах самого індивіда.

3. Функції моралі – це ролі, які мораль відіграє в суспільстві, забезпечуючи його цілісність, виживання й розвиток.

1. *Гуманістична*. Мораль створює орієнтир людяності, повертає людині цілісність.

2. *Регулятивна*, оскільки мораль є особливим способом впливу на поведінку людей. Мораль регулює поведінку як окремої людини у всіх сферах її життєдіяльності, так і різних соціальних суб'єктів, суспільства в цілому.

Мораль ставить перед людиною максимальні вимоги, що йдуть від морального ідеалу. Кожний соціальний суб'єкт будує свою позицію, орієнтуючись на моральні цінності.

У різних суспільствах і в різні періоди історії мораль регулює відносини людей за допомогою різних за змістом цінностей і нормативних уявлень. Наприклад, у якому-небудь древньому племені героїчним вважалося з'їсти серце ворога, а зняти скальп з голови войовничого сусіда, що живе за річкою, означало — зробити благо своєму роду і порадувати богів. У сучасному світі поряд із твердженням «люби ближнього свого як самого себе» практично діють тези «падаючого підштовхни» і «людина людині — вовк».

Мораль завжди прагне обмежити агресивні та егоїстичні наміри людей, при цьому, якщо здійснюється в межах локальної спільноти, тоді мораль стає подвійною (відносини в рамках «свого племені», «свого міста», «свого народу» підкоряються одним моральним нормам, а взаємодія з «чужинцями» — зовсім іншим).

- Свої розглядаються як «люди», а чужі — як «нелюди», тому до них не застосовуються моральні регулятиви поваги, милосердя, справедливості. «Чужі», що випадають із прийнятої моралі, можуть бути й усередині власного співтовариства, наприклад, раби в древніх державах, що прирівнювалися до «знаряддя, що говорить» і могли бути вбиті без усяких каяттів совісті з боку хазяїв.

«Приватна», конкретна мораль замкнених співтовариств лише згодом народжує «загальнолюдську мораль», де одні й ті ж моральні норми застосовують до всіх людей без винятку. Це народження відбувається в період виникнення світових монотеїстичних релігій.

3. *Виховна*. Ця функція здійснюється через формування особистості, розвиток її самосвідомості, морального самовдосконалення. Без виховного процесу неможливо передати моральні цінності, досвід одного покоління іншому, вистраждані народами світу загальнолюдські цінності. Мораль привчає

людину дотримуватись правил гідної поведінки, виховує здатність керуватися ідеалами добра, істини, прекрасного.

4. *Комунікативна.* Мораль створює нормативну канву для людського спілкування. Як засіб комунікації, ритуалізована мораль (етикет) вчить, як зустрічати людей і як проводити, як їх вітати тощо. Разом з тим, комунікативна функція моралі не вичерпується етикетом. Орієнтація на добро в спілкуванні виявляється через дотримання принципу прихильності стосовно всякого партнера і не нанесення шкоди. Робити добро в спілкуванні - уникати агресії, ненависті, утверджувати мир, взаємодопомогу. У своїх вищих проявах комунікаційна функція моралі виражається в тому, що люди мають неухильно слідувати тезі про те, що до іншої людині ніколи не можна відноситися як до речі, потрібно поважати в будь-якому індивіді людину.

5. *Пізнавальна.* У моральній свідомості світ уявляється крізь призму добра та зла, обов'язку та відповідальності. Пізнання життя, вибір власного шляху здійснюється з позицій моральних критеріїв зусиллями особистості. Моральне знання - це знання про належне, про те, що варто робити, а що є під абсолютною заборонаю.

Однією з історично перших концепцій моралі була гносеологічна (Сократ). Моральне поведження розглядалося як результат знання того, що є добро і що є зло. Головне - знати, тоді і вчинки будуть спрямованими до добра. А зло людина робить через незнання, приймаючи його за добро. Як тільки люди з'ясують, що є справжнім Благом, вони негайно забудуть всі інші шляхи. Отже, люди, безсумнівно, повинні знати, що таке добро і що таке зло, і розрізняти їх, по можливості, без помилок. Проте вони не завжди свідомо прагнуть тільки до добра і часто прекрасно розуміють, що скоюють зло (просто воно їх з якихось причин на даний момент цілком улаштовує). Знання дуже важливе, але воно далеко не усе вирішує в поведінці, де діють безліч інших мотивів. Чи означає пізнання людських моральних уявлень одночасним осмисленням деякого онтологічного (буттєвого) початку? На це питання різні філософські школи відповідають по-різному.

б. *Світоглядна (ціннісно-орієнтаційна)*. Моральна свідомість виводить людину на вищі моральні цінності, на поняття сенсу життя. Це уявлення про призначення людини, мету життя, щастя, гідність, що орієнтують її на втілення цих цінностей у лінії поведінки. Мораль також допомагає формувати суспільний ідеал.

Запитання для самоконтролю

1. Що є предметом етики? Чому етика є філософською наукою?
2. Які сфери людського життя становлять особливий інтерес з погляду моралі? Обґрунтуйте Вашу точку зору.
3. Які основні компоненти моралі Ви могли б виділити?
4. Які специфічні риси характеризують моральну норму?
5. Чим відрізняються принципи від норм моралі?
6. Що таке моральна цінність? Які потреби людського суб'єкта вона задовольняє?
7. Як Ви розцінюєте перспективи моральних цінностей у сучасному українському суспільстві? Обґрунтуйте свою позицію.
8. Чи існує прогрес у розвитку моралі?
9. Назвіть сучасні етичні проблеми, що пов'язані із принципом індивідуалізму.

Лекція 2. Визначення та сутність поняття „естетика”.

Основні естетичні категорії

1. Естетика як філософська наука.
2. Феномен естетичного, його інтерпретації та структура.
3. Основні естетичні категорії.

1. *Естетика* (від. гр. *aisteticos* – те, що сприймається чуттєво) – філософська наука про сутність чуттєвої культури людини та закони розвитку мистецтва; вивчає прекрасне в дійсності, особливості і загальні принципи творчості, в тому числі закони розвитку мистецтва як особливої форми естетичного ставлення до дійсності. Найвищу цінність мають ті враження людини, що з’являються в гармонійному емоційному житті і в процесі самовиховання.

Предмет естетики:

- 1) людська чуттєвість, що відповідає за цілісне, образне осягнення світу. Включена і сфера прекрасного, і піднесеність, і комічне, і трагічне. *Прекрасне* – образ реального предмета, що досяг найвищого ступеня досконалості та гармонійності;
- 2) мистецтво, як сфера духовно-практичної діяльності людей, що спрямована на художнє осягнення та освоєння світу. Мистецтво задовольняє універсальну потребу людини – відтворювати навколишню дійсність в розвинутих формах людської чуттєвості.

Мистецтво розвиває й виховує цю особливу сферу людського духу – чуттєвість. Його розуміють як творчу діяльність, спрямовану на перетворення навколишнього світу й людини за законами краси. Мистецтво реалізується через різноманітні види, жанри, стилі.

Естетика є особливою сферою філософського знання. Якщо філософія в основному оперує „чистими” категоріями, то естетика втягує до свого кола поняття, що здаються з першого погляду досить простими. «Простота» їх

полягає у тому, що вони досить часто присутні в живій мові, перебувають постійно «на слуху». Дійсно, люди постійно користуються категоріями прекрасного й піднесеного, трагічного й комічного - вони їм необхідні при оцінці подій, явищ, конкретних людей, історичних подій і т. ін.

Філософська естетика покликана займатися проблемою людської чуттєвості - частиною проблеми свідомості. Таке загальне визначення витікає з органічної єдності двох своєрідних частин цієї науки, якими є:

- специфіка естетичного як прояву ціннісного ставлення людини до дійсності;
- художня діяльність людини.

Обидві частини, хоч і тісно взаємопов'язані, проте відносно самостійні. У першій - розглядаються питання природи, специфіки й творчого потенціалу естетичного, категорії естетики - *прекрасне, трагічне, комічне* тощо. Друга частина охоплює художню діяльність людини, структурну й функціональну її своєрідність, природу художнього таланту, видову, жанрову та стильову самотність *мистецтва*.

Мистецтво змушує людину ставитися до світу як до Пізнання! Можна стверджувати, що це є критерієм визначення мистецтва і немистецтва. Мистецтво повинне торкатися вічних субстанцій, глибинних питань (любов, смерть...). Мистецтво – серйозне ставлення до буття (а якщо людині даються готові відповіді, то це схоже на споживання (супермаркет, бізнес-шоу).

2. Саму історію становлення естетики без перебільшення можна назвати процесом пошуку адекватного співвідношення такими поняттями, як *прекрасне, досконале, гармонія, цінність, філософія мистецтва*. Протягом багатьох століть естетика виступала і як «наука про прекрасне», і як «наука про досконале», і як «наука про закони розвитку мистецтва».

Констатуючи складність визначення предмета естетики, слід передусім реконструювати історію проблеми, звернувши особливу увагу на специфіку термінології.

Своєрідність системи естетичних категорій в естетичних теоріях в більшій мірі визначається розумінням предмета естетики. Поняття «естетика» традиційно пов'язують з грецьким *ейсетикос* (почуттєвий). Проте не можна тут обійти і такі грецькі терміни, як *естаномай*, *естесі*, *естаноме*, не можна нехтувати і самим процесом формування особистого ставлення до предмета. Хоч згадані терміни й відповідають поняттю «почуття», проте вони увібрали в себе багато нюансів індивідуального людського ставлення до предмета, зорієтували людину на власну зорову, слухову, дотикову здатності відчувати, вимагали довіри до власного світосприймання. Так, наприклад, якщо предметом естетики було *прекрасне*, то вся система естетичних категорій будувалася навколо нього, а якщо естетика розумілася більш широко (як наука про естетичне), то це теж впливало на всю систему естетичних категорій.

Праця як форма естетичної діяльності людини. Спосіб буття людини полягає в предметно-практичній діяльності. Завдяки їй сама людина, світ матеріальної культури, в якому вона живе, а також внутрішній світ людини (її почуття, розум, здатність до перетворення навколишнього світу зароджуються, розвиваються і змінюються).

Людина може перетворювати світ за законами краси, формуючи власні етичні почуття, смаки та ідеали. Спробуємо визначити, де, як і в чому проявляється естетична діяльність людини. В людському бутті немає жодної галузі, сфери, яка була б позбавлена такої діяльності. При чому, вона може реалізуватись як самоцінна, самодостатня, а може бути лише моментом інших форм діяльності.

Естетична діяльність в різні історичні епохи існує в різних формах, вона по різному реалізувалась в загальній діяльності людей. Домінуючим цей компонент є в мистецтві (предмет має лише одне застосування – насолоду).

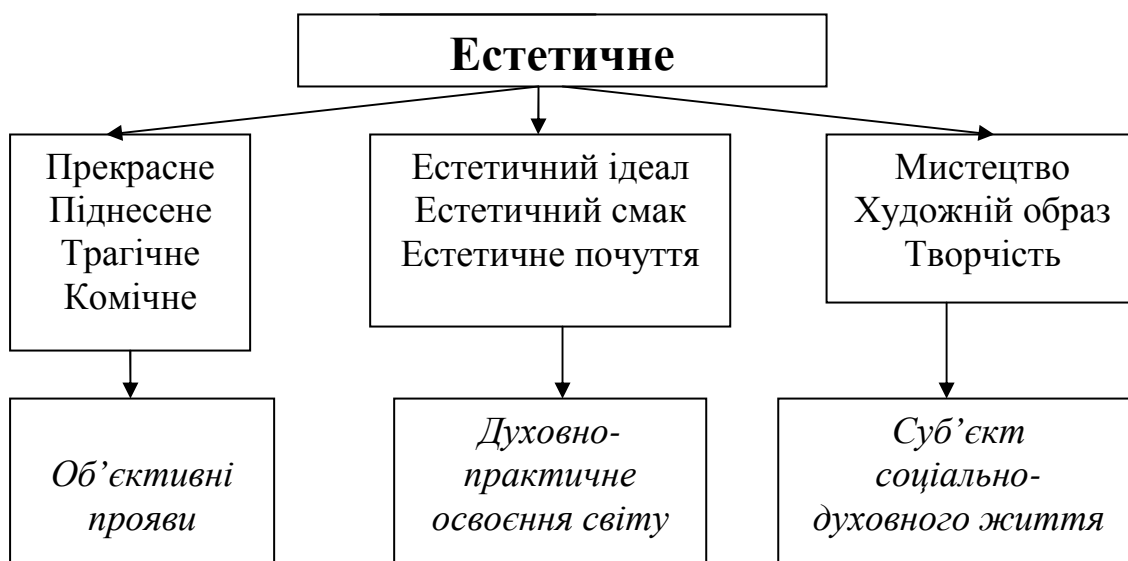
Праця – це, насамперед, процес, що відбувається між людиною і природою, під час якого перша формує другу у відповідності зі своїми потребами. Цей процес опосередкований метою, до якої прагне людина (тобто володіє особливим змістом, особливою цінністю для людини). Здатність

людини знайти, створити для речі або процесу найбільш *довершену форму*, яка б враховувала, з одного боку, закон існування природного, використовуваного в праці матеріалу, а з іншого – закон суспільного існування створеної речі – це і є здібністю творити „за законами краси”. Саме цим пояснюється і особлива естетична цінність для людини, її споконвічний потяг до прекрасного в житті.

Перші предмети трудової діяльності (кам'яні сокири, лук і стріли, глиняний посуд) мають неабияку естетичну цінність. Людина здатна виявити мету, для якої призначається такий предмет. Археологи можуть визначити ступінь досконалості первісних виробів, які задовольняли колись життєві потреби людей.

3.

Система естетичних категорій

Однією з перших в європейській естетиці інтерпретацій системи естетичних категорій в суб'єктивно-антропологічному аспекті є вчення **Сократа**. Для нього центральною естетичною категорією є прекрасне, яке розуміється як певна доцільність. Прекрасною є лише та річ, яка є корисною для чого-небудь. В цьому смислі прекрасними є і золотий щит Ахілла і майстерно виготовлена корзина для перенесення гною.

По відношенню до людини прекрасне виступає як ідеал, що розуміється Сократом як прекрасна духом і тілом людина. Тому по-справжньому *прекрасне* є прекрасно-добрим (грец. kalos прекрасний і agatos – добрий). Сократ вводить в естетику поняття *калокагатії*, яке стане одним із головних понять і принципів у побудові теорії європейської естетики.

Прекасне проектується через людину і на мистецтво, бо останнє у Сократа виражає стан душі в образі-узагальненні. Таким чином, Сократ поставив в центр естетичного прекрасне у різноманітних його модифікаціях (предметно-матеріальних і антропологічних).

Поряд із прекрасним естетична свідомість включає й інші категорії: піднесене, трагічне, комічне і та ін. При розгляді цих категорій прекрасне виступає мірою:

- *піднесеного* - те, що цю міру перевищує;
- *трагічного* - те, що свідчить про розбіжність ідеалу й дійсності, що часто призводить до страждань, розчарування, загибелі;
- *комічного* - те, що також свідчить про розбіжність ідеалу й дійсності, тільки ця розбіжність вирішується не стражданням або загибеллю, а сміхом.

Трагедія в мистецтві, як і трагічне в житті - може зламати людину або підняти її, зробити борцем. Чимало здобутків, зв'язуючи трагедію з «долею», формувало настрій безсилля, безвихідності, непротивлення злу. Ще Аристотель стверджував, що трагедія, викликаючи страх і жаль, веде до катарсису (очищення), розуміючи під катарсисом моральне очищення від розпусти - один з напрямків виховання, що він допускав (поряд з вихованням) чесноту, спрямовану на самовдосконалення.

Прояви комічного в дійсності різноманітні, і не завжди ця реакція виражається через сміх. Комічне народжує жарт (осміяння людської слабості або якихось не дуже істотних недоліків життя і та ін.), іронію (внутрішнє глузування над необґрунтованими претензіями), сарказм (виражає відношення до низьменного, порочного). Основними видами комічного в дійсності, що

визначають відповідні жанрові різновиди в мистецтві, є сатиричне й гумористичне.

У добу еллінізму естетичні ідеї впліталися в загальнофілософські концепції та літературознавчі аналізи. Так, у трактаті **Псевдо-Лонгіна** „*Про піднесене*” (серед. I ст. н.е.) розглядаються в основному дві категорії – піднесене та прекрасне, які інтерпретуються в антропологічному розумінні (джерелом піднесеного є людина).

Автор говорить про те, що „природа лежить в основі всього, як дещо перше та вихідне”, маючи на увазі здатність до піднесених думок і суджень та сильну і піднесену страть – пафос. Головний критерій піднесеного має афективний характер, тому мета піднесеного – не переконувати слухачів, а привести їх в стан захвату.

Автор трактату намагався знайти соціальне підґрунтя піднесеного, яке можливе лише при республіканському устрої (як це було в Греції). А в сучасному для автора імператорському Римі, Римі Калігули, воно неможливе, бо в суспільстві панують розпуста та духовна убогість.

Такий предметно-антропологічний принцип найбільш повно розгорнувся наприкінці XVIII ст. в естетиці **I. Канта**. Для нього естетичне в різноманітних його проявах (прекрасне, піднесене, ідеал тощо) набуває ще більш виражений антропологічний характер. Разом з тим антропологізму був наданий активний характер. Мислитель стверджує, що естетична свідомість пов’язана з діяльністю та доцільністю. „Цілі мають пряме відношення до розуму...” Сама здатність ставити цілі властива лише розумній істоті, це є загальною ознакою культури.

В основу системи естетичних категорій Кант поклав категорію апріорної здатності *естетичного судження* (або смаку), в якій поєднані довільна гра розсудку та сила уявлення. Естетичне судження реалізується через почуття прекрасного, яке має загальні ознаки (безкорисність, доцільність без цілі, релятивність – подобається без поняття) і логічні підстави (якість, кількість, ставлення до цілей, модальність). Таким чином, естетичне судження є

центральною категорією, навколо якої розташовуються всі інші у відповідності із типом свідомості (розум, розсудок, уявлення, почуття).

Так, до естетичного судження найбільш близько стоїть *категорія естетичної ідеї*, яка розуміється як єдність представлення, уявлення, поняття. Категорія „естетичний ідеал” розуміється як уявлення про сутність, що дорівнює ідеї (ідеї розуму) і найбільш втілюється в людині, яка за Кантом, - ідеал краси, людство – ідеал досконалості. А через категорію „*геній*” розкриває розуміння естетичної діяльності та творчості. Геній (художник) створює прекрасне та мистецтво, бо „для судження про прекрасні предмети... обов'язковим є смак, а для художнього мистецтва, тобто для створення таких предметів, потрібен геній”.

Французький теоретик естетики **Е. Сурьо** визначав зміст естетичних категорій через оцінку, виходячи з того, що предметом естетики є мистецтво як носій прекрасного. Він вважав, що всі естетичні категорії є рівними. Припускав, що прекрасне можливе в природі, визначав його як вдачу природи, називав її „мистецтвом природи”. Разом з тим він характеризував „*потворне*” як естетичну категорію як процес становлення прекрасного що не вдався, а також як антипод краси. Тому „*потворне* не є цінність в собі, але часто доцільність його існування в мистецтві є функціональним”.

Втім, відмовляючись від ієрархії естетичних категорій, Е.Сурьо ставить найголовнішою *піднесене*, яке визначається як абсолютна досконалість, як надіснування. Піднесене об'єднує всі естетичні категорії, всі естетичні цінності; є вершиною, якої вони досягають через мистецтво в момент найвищого виконання. Таким чином, аксіологічний підхід Е.Сурьо поєднує з об'єктивними моментами, створюючи систему естетичних категорій як діалектичну. Отже, система категорій будується лінійно, що дає певний схематизм.

Інший представник „реальної естетики” – **Ш. Лало**, намагається звести все різноманіття у єдність. В основу своєї системи поклав категорію „*гармонія*”, яка народжується трьома головними людськими здібностями:

розумом, діяльністю та емоційністю. Відношення між цими здібностями виражаються через дев'ять естетичних категорій. В його схемі це виглядає так:

<i>Гармонія</i>	<i>Наявна</i>	<i>Така, яка відшукується</i>	<i>Така, що втрачена</i>
Розум	Прекрасне	Піднесене	Дотепність
Діяльність	Грандіозне	Трагічне	Комічне
Емоція	Витончене (вишукане)	Драматичне	Кумедне (смішне)

Отже, гармонія розглядається у розвитку, модифікується в різноманітних станах.

Перша група є наявною гармонією як врівноваження міри, де прекрасне розуміється як гармонія, що ґрунтується на розумі та смаку; грандіозне – як гармонія перемоги над об'єктом, що чинить опір; витончене – як гармонія, що народжується із симпатії до незначного.

Друга група категорій є вираженням можливої гармонії, де піднесене розуміється як конфлікт ідей, який вирішується без нас; трагічне – боротьба проти фатальності або зовнішньої необхідності, боротьба, яка породжує віру в гармонію світу; драматичне – прагнення схвилювати людину, збудити в ній почуття соціальної солідарності.

Третя група категорій відображає зовнішню (фальшиву) гармонію, де дотепність є апелюванням до „гри словами” (каламбур) і зверненням до „гри ідеями”; комічне – це гумор дій, видимість ірраціональної свободи (трагікомедія), смішне – комічне емоцій, задоволене емоційним збагаченням. *Потворне* Лало розглядає як неестетичну категорію, бо воно - дисгармонія або відсутність гармонії.

Для аналізу мистецтва естетика користується категоріями, які фіксують риси та властивості, характерні для будь-якого твору: „художній образ”, „художній метод.”

Художній образ – естетична категорія, в якій відображена об'єктивна дійсність через специфічні закони мистецтва й художньої творчості. Художній

образ може бути максимально узагальненим (символізм) або виразним (експресіонізм). Однак і в першому, і в другому випадку мова йде про специфічну сутнісну функцію – розкриття предмету мистецтва через правду життя яка не є їй тотожною.

В художньому образі в гармонійній єдності зливаються чуттєво опосередкована достовірність представлення і логічна глибина розуміння, виникає специфічно неповторна досконалість відображення і пізнання світу.

Художня творчість – категорія, в якій розкривається зміст процесу створення художнього твору і природа художнього суб'єкту. *Онтологія художньої творчості визначається тим, що художник знаходиться між об'єктивною дійсністю, яку він повинен пізнати і освоїти, і художнім твором, який він має створити.* Створюючи твір, художник підпорядковується певним принципам художньої творчості:

- 1) особистісне ставлення до світу (обумовлене не лише тим, що займає певне місце в соціальній структурі суспільства, а й індивідуальними особливостями);
- 2) в художній творчості переважають емоційні реакції щодо дійсності і емоційне відображення світу;
- 3) художник, створюючи художній образ, знаходить (відкриває) істотні характеристики дійсності; це неможливо здійснити лише на рівні емоційних реакцій, бо вимагає глибокого раціонального освоєння світу. Емоційність художника несе в собі різноманітні рівні відображення світу (замисел, ідея, сюжет, фабула).

Таким чином, онтологічна структура суб'єкта художньої творчості передбачає:

- соціально-емоційне ставлення до світу;
- перевагу в ньому емоційного елемента, як необхідної умови створення художнього образу, що пронизаний не лише соціальною ідеєю, а й раціоналістичною глибиною.

Спроби осмислити творчість як філософську категорію, що має складну внутрішню понятійну структуру, робилися дослідниками неодноразово. У

загальнотеоретичному плані творчість інтерпретується як *цілеспрямована діяльність, наслідком якої виявляється відкриття (створення, винайдення) чогось нового, раніше невідомого, або активне, що відповідає вимогам часу, опанування вже існуючим багатством культури (матеріальними й духовними цінностями).*

Запитання для самоконтролю

1. Дайте визначення основних естетичних категорій (прекрасне, піднесене, трагічне, комічне, драматичне).
2. Що вважається традиційним предметом естетики?
3. Охарактеризуйте основні форми естетичного.
4. Визначить категорію естетики, яка виступає мірою для інших категорій?
5. Яку роль відіграє мистецтво у формуванні людської чуттєвості?
6. Розкрийте сутність поняття „естетичний досвід”.
7. Покажіть людську діяльність як джерело естетичного.
8. Яким терміном можна позначити особливий почуттєвий стан, пов’язаний з духовним очищенням особистості, гармонією самопочуттів?
9. Яка функція мистецтва передбачає розвиток творчих здібностей, синтез художності з практичною діяльністю людини?

Методичні вказівки до самостійного вивчення дисципліни «Етика та естетика»

Самостійна робота студентів - органічна й невід'ємна частина навчального процесу, значення якої полягає в тому, що вона:

- формує потребу й навички систематичного й обґрунтованого вивчення документів;
- дозволяє напрацювати навички наукового пошуку;
- створює сприятливі умови для повного використання індивідуальних особливостей людини в навчанні;
- є найважливішою умовою формування світоглядних засад;
- сприяє набуттю таких якостей, як наполегливість та системність у виконанні роботи.

На позааудиторне вивчення «Етики та естетики» навчальною програмою передбачено 50 год.

ЗМ 1.1. 25 год.	Робота з філософськими текстами, підручниками та навчальними посібниками з етики
ЗМ 1.2. 25 год.	Робота з філософськими текстами, підручниками та навчальними посібниками з естетики

Самостійне опанування етико-естетичного знання передбачає:

- вивчення першоджерел;
- роботу з підручниками;
- підготовку до написання контрольної роботи;
- аналітичну роботу над проблемними питаннями.

Успіх такої роботи багато в чому залежить від уміння активно працювати цілеспрямовано, раціонально організовуючи роботу (визначити її обсяг у відповідності з навчальною програмою курсу; визначити календарні терміни виконання навчальних завдань; скласти календарний індивідуальний план).

Вивчення «Етики та естетики» передбачає особливі вимоги до самостійної роботи над першоджерелами, оволодіння навичками поглибленого

вивчення філософських текстів. Працюючи над першоджерелами, рекомендується спочатку ознайомитися з відповідним розділом навчальної програми, прочитати відповідний теоретичний розділ навчального посібника, конспект лекції. Після цього необхідно звернути увагу на загальну характеристику джерела (автор, повна назва книги або брошури, місце і рік видання, видавництво), його структуру (прочитати підзаголовки, у яких відбито основні ідеї твору) та обсяг. Це дає можливість відразу скласти загальне уявлення про першоджерело, його зміст, визначити для себе план його вивчення. Наступний етап в роботі над текстом - знайомство з переднім словом та вступом, якщо такі в ній є. З цього можна скласти більш повне уявлення про задум автора, мету його твору.

Робота з першоджерелами (і з літературою в цілому) вимагає знання соціокультурного контексту (історичних умов, конкретних обставин епохи тощо) проблем, які розглядає автор. Необхідно також ознайомитися з науковим апаратом твору: посиланнями на джерела, додатками і т. ін.

Після попереднього ознайомлення з філософським твором слід перейти до наступного етапу в роботі - безпосереднє знайомство з текстом, аналіз проблем, які в ньому ставляться. У процесі читання рекомендується дотримуватися таких вимог: читати першоджерела не поспішаючи, уважно, ретельно обмірковуючи його зміст, намагатися дістатися глибокого розуміння й засвоєння прочитаного, виділяючи найважливіше, найсуттєвіше. Особливу увагу слід звертати на ті текстуальні фрагменти, які виділені курсивом, жирним шрифтом, розрядкою. Таким чином підкреслюється значення важливих положень у роботі, ідей, думок автора. Не рекомендується переривати читання в середині речення, абзацу, параграфа, тому що незакінчена думка не засвоюється.

Опрацьовуючи філософський текст, не можна залишати поза увагою незрозумілі, незнайомі слова, для з'ясування змісту яких необхідно користуватися словниками. Постійна й копітка робота з довідковим матеріалом (філософський, економічний словники, словник іноземних мов, енциклопедичні

видання) сприяє набуттю термінологічної ерудиції та є індикатором загальної освіченості спеціаліста.

Необхідно обов'язково прагнути до осмисленого читання, усвідомлення кожної фрази; важливим є перечитувати незрозуміле, шукати відповіді на питання, що виникають у процесі читання, знаходити в тексті суть, головні думки та ідеї. Усвідомлене читання дозволить знайти відповіді на запитання відносно того, яке значення мають теоретичні положення твору сьогодні.

Не слід боятися труднощів, незрозумілих місць. Зустрівши складний за змістом абзац або параграф, необхідно перечитати важке місце вдруге, відмітити його, щоб пізніше до нього повернутися. Навички самостійної роботи накопичуються поступово й залишаються в свідомості в процесі підвищення політичного, загальноосвітнього і культурного рівня.

Осмислене читання сприяє не тільки розумінню, але й запам'ятовуванню прочитаного. Активне запам'ятовування матеріалу під час читання вимагає особливої психологічної установки (вольових зусиль) на запам'ятовування. Крім волі і установки на запам'ятовування, існує ще один спосіб, який полегшує роботу пам'яті, самоконтроль за тим, чи зрозуміло і як зрозуміло те чи інше положення автора. Якщо на поставлені запитання пам'ять дає повні відповіді, якщо головне з прочитаного відтворюється в пам'яті, читання ведеться правильно. Такий самоконтроль повинен супроводжувати читання філософських текстів від початку до кінця.

Розглянувши основний зміст першоджерела, можна переходити до заключного етапу самостійної роботи над ним - конспектування. Запис прочитаного дозволяє зрозуміти й точно сформулювати положення, засвоїти ідейний зміст твору. Записи організують, полегшують засвоєння матеріалу, активізують увагу, полегшують розумову працю. Конспектування - це не механічний процес виписування цитат, а творчий процес засвоєння матеріалу. Всякий запис потребує попередньої переробки в свідомості тих думок, ідей, які планується занотувати. Осмислене конспектування не тільки допомагає засвоїти зміст твору, але й підвищує культуру мислення, знайомить з системою

доказів, які застосовуються видатними авторами. Без запису буває важко скласти цілісне уявлення щодо книжки. Записи полегшують виявлення внутрішньої логіки, структури.

Можна сказати, що конспект є індивідуальним навчальним посібником. Але він цілком виправдовує себе тільки в тому випадку, якщо складений у результаті серйозної самостійної роботи над першоджерелом. Слід уникати простого переписування твору. Іще не зрозумівши головних положень книжки, не відділивши їх і не засвоївши, не прочитавши працю до кінця, деякі студенти починають робити записи з книги, розраховуючи, таким чином виграти час. Складений таким чином "конспект" занадто об'ємний, основні зусилля на його створення витрачаються на переписування першоджерела. До того ж через неможливість переписати всі положення книга, конспект, як правило, набуває безсистемного характеру, у ньому не виділене головне від другорядного. Інша крайність - скорочені записи окремих положень, цитат, не пов'язаних одна з одною. При цьому самі цитати виписуються не за ознакою їх змістовного навантаження, а за їх мовною блискучістю та іншими зовнішніми визначеннями.

Конспект - це стисле викладення основних суттєвих питань, ідеї, проблем книги, статті, того чи іншого документа. Конспект є довідниковим матеріалом, який полегшує підготовку до семінарського заняття, заліку або іспиту. Він повинен послідовно охоплювати основні проблеми й напрямки вивченого матеріалу, обґрунтовувати основні положення за допомогою виписаних фактів, даних статистики і т. ін.

Існують деякі загальні методичні поради самостійної роботи з першоджерелом, а саме:

- до записів слід переходити тільки після того, як твір прочитаний повністю; у свідомості чітко накреслений його логічний план, зрозумілі й засвоєні основні положення книги. Досвід показує, що до конспектування джерела краще за все приступати не за першим читанням, а за повторним;

- кожен запис має починатися своєрідним паспортом джерела, в якому наводиться: повна назва конспектованого твору, автор, видавництво, рік видання, а також рік написання, якщо він не збігається з роком видання;
- якщо твір має декілька глав та розділів усередині кожної глави, то треба додержуватися в конспекті структури роботи, дослівно виписуючи назву глав та розділів; заголовки виділяти;
- основні ідеї першоджерел мають бути викладені своїми словами. Треба конспектувати цілеспрямовано, заздалегідь уявляючи, які аспекти, положення роботи мають найбільш важливе значення. Дуже важливо робити лаконічні записи, виділяючи й записуючи тільки найсуттєвіше, опускаючи другорядні аргументи, деталі. Дуже роздутий конспект дає мало користі. Ним важко користуватися. Часто в ньому не легше розібратися, ніж у самій книзі. Та і часу на його прочитання треба витратити не менше, ніж удруге подивитися оригінал. Досвід підказує, що запис повинен бути за обсягом меншим за твір у 10-15 разів;
- важливе значення має продумане оформлення конспектів, їх акуратне ведення. Записи доцільно вести в загальному зошиті чорнилом, сторінки нумерувати для того, щоб швидко знайти потрібний матеріал;
- конспект не повинен бути суцільним текстом. Необхідно поділити конспект відповідно до логічного плану книги, її структури. Досягається це шляхом використання запису уступами, коли одне положення відокремлюється від іншого: використовувати абзаци, червоні рядки;
- оформлення конспекту має бути чітким, наочним, забезпечувати зручність у користуванні ним.

Таким чином, запис прочитаного (в якій би формі він не проводився) - результат великої самостійної творчої праці з вивчення та засвоєння джерела, важливий етап самостійної роботи. Отже, правильна підготовка організації самостійної роботи є важливим чинником підвищення ефективності і якості набуття теоретичних знань.

ЕТИКА ТА ЕСТЕТИКА

(питання до заліку)

1. Предмет етики.
2. Особливості функціонування моралі.
3. Сучасні моральні проблеми.
4. Система моральної регуляції.
5. Категорії етики.
6. Вчителі людства - Конфуцій, Будда, Мойсей, Ісус Христос, Магомет.
7. Антична етика: становлення філософсько-етичного світогляду.
8. Середньовічна християнська етика.
9. Етика Відродження .
- 10.Протестантська етика.
- 11.Етика Б. Спінози, П. Гольбаха, К. Гельвеція: пошуки натурфілософського підґрунтя.
- 12.Французьке просвітництво і проблема моральної свідомості.
- 13.Моральна філософія І. Канта і Г. Гегеля.
- 14.Етика XIX ст.: марксизм, „філософія життя”.
- 15.Етичні теорії XX ст..
- 16.Етичні пошуки в українській філософії.
- 17.Добро та зло.
- 18.Дія і свобода людини.
- 19.„Об’єктивні” і суб’єктивні” категорії моральної свідомості (обов’язок, відповідальність, справедливість, щастя).
- 20.Моральна самосвідомість (честь і гідність людини; совість, розкаяння, почуття сорому).
- 21.Моральні виміри спілкування (толерантність, повага, співчуття, милосердя, любов).
- 22.Мораль та інституційна регуляція. Мораль і право.

23. Етичні проблеми національних відносин.
24. „Біоетика.”
25. Феномен естетичного, його інтерпретації та структура.
26. Прекрасне як традиційний предмет естетики.
27. Структура естетичної свідомості (естетичне почуття, естетичний смак, естетичний ідеал).
28. Категорії естетичного як об’єктивна реальність.
29. Мистецтво та його роль у формуванні людської чуттєвості. Проблема генезису мистецтва.
30. Естетичні особливості культури Стародавнього Сходу.
31. Основні етапи становлення античної естетики .
32. Художня культура середньовічної Європи. Основні засади християнської естетики.
33. Естетика Ренесансу.
34. Сутність моральної проблеми співвідношення цілей і засобів у професійній діяльності.
35. Соціальна відповідальність. Благодійність.
36. Діловий етикет.
37. Мистецтво у взаємозв’язку з економікою. Естетичне й ділова успішність.
38. Етико-естетичні принципи спілкування в сучасній управлінській культурі.

Рекомендована література

1. Адорно Т. Теорія естетики. - К.: Видавництво Соломії Павличко; Основи, 2002.
2. Апель К.-О. Ситуація людини як етична проблема // Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія. - К.: Основи, 1999. - С. 231-254.
3. Бабайлов В.К., Дмитрієв І.А., Маліков В.В. Культура ділового спілкування менеджера: Навч. посіб. - Харків: ХНАДУ, 2001.
4. Барбур Иен. Этика в век технологии. - М.: Библиейско-богословский институт Св. Апостола Андрея, 2001.
5. Бердяев Н.А. Дух и реальность: Основы богочеловеческой духовности // Бердяев Н.А. Философия свободного Духа. – М.:Мысль,1994. – С.444-460.
6. Бердяев Н.А. О назначении человека. – М.:Мысль,1993.
7. Бердяев Н. А. Эрос и личность (Философия пола и любви). – М.:Мысль, 1989. .
8. Берлін І. Дві концепції свободи // Сучасна політична філософія. – К.: Основи, 1998. – С. 56 - 113.
9. Библер В.С. Нравственность. Культура. Современность. – М.:Мысль,1990.
10. Бондаревська І.А. Парадоксальність естетичного в українській культурі XVII-XVIII століть. - К.: ПАРАПАН,2005.
11. Ботавина Р.Н. Этика деловых отношений. – М.:Феникс,2001.
12. Бубер М. Образы добра и зла // Бубер М. Два образа веры. – М.:Мысль, 1995. - С. 125-156.
13. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму - К.: Основи, 1994.
14. Вольтер. Эстетика. Статьи. Письма. Предисловия и рассуждения. – М.: Искусство, 1974.
15. Гегель Г.В.Ф. ; Эстетика. В 4-х т. Т. 1-4. – М.:Мысль,1968-1973.
16. Грицюта Н. М. Етика рекламної діяльності: навч. посіб. - К.: Інститут журналістики Київського національного університету ім. Т.Г.Шевченка; Х.: Оберіг, 2008.

17. Екологічна етика : Навч. посіб. / В. Є. Борейко, А. В. Подобайло. - К.: Фітосоціоцентр, 2004 .
18. Естетика: підручник / Л. Т. Левчук, В. І. Панченко, О. І. Оніщенко, Д. Ю. Кучерюк. - 2-е вид., доп. і перероб. - К.: Вища школа, 2006.
19. Етика. Естетика. Практикум: Навч. посіб. / За ред. Л.Г. Дротянко, Н.М. Сухової. - К.: Книжкове вид-во НАУ., 2005.
20. Етика: навч. посіб. / Н. М. Вознюк, М.Є. Люлько, О.А. Лященко - К.: Центр учбової літератури, 2008.
21. Екологічна етика і психологія людини / С. М. Кравченко, М.В. Костицький. - Львів: Світ, 1992.
22. Малахов В.А. Етика спілкування. - К. : Либідь, 2006.
23. Малахов В.А. Етика. - К.: Либідь, 2006.
24. Етика: Навчальний посібник / В. О. Лозовий, М.І. Панов, О.А. Стасевська, М.Б. Ценко. - К. : Юрінком Інтер, 2003 .
25. Естетика: Навч. посібник / М.П. Колесніков, О. В. Колесникова, В.О. Лозовий, Н. Г. Чибісова, О.В. Шило. - К.: Юрінком Інтер, 2003.
26. Ермоленко Н.А. Этика ответственности и социальное бытие человека (современная немецкая практическая философия). - К.: Наукова думка, 1994.
27. Каган М.С. Эстетика как философская наука. - СПб.: ТОО ТК Петрополис, 1997.
28. Камінський А.Г. Естетика: властивості, явища і процеси. - Тернопіль: Економічна думка, 2003.
29. Кант И. Основы метафизики нравственности // Кант И. Соч. в 6 т. – М. Мысль, 1965. - Т. 4, ч. 1.- С. 228-289.
30. Красникова Е.А. Этика и психология профессиональной деятельности. – М.: Форум, 2003.
31. Купец. Гуманист. Придворный: Нравственные идеалы эпохи Возрождения. Антология // Опыт тысячелетия. Средние века и эпоха Возрождения: Быт, нравы, идеалы. – М.: Юрист, 1996. – С. 353-574.
32. Левінас Е. Між нами. Дослідження думки про іншого. – К.: Основи, 1999.

33. Левчук Л.Т. Західноєвропейська естетика ХХ століття: Навч. посіб.- К.: Либідь, 1997
34. Макінтайр Е. Після чесноти: Дослідження з теорії моралі. - К.: Дух і літера, 2002.
35. Приймаченко М. Мистецький альбом з приватних колекцій. – К.: Оранта, 2008.
36. Назарчук, В. К. Україна духовна: книга для читання з християнської етики. - К. : Томіріс-Н, 2006.
37. Ницше Ф. К генеалогии морали. – Соч. в 2 т. – М.: Мысль, 1990. –Т.2. – С.407-555.
38. Етика та естетика: Навч. посіб. / В. Л. Петрушенко, І. М. Сурмай, Г. Ф. Карвацька, Л. І. Мазур, Ю. Г. Шадських. - Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2006.
39. Потебня О.О. Естетика і поетика слова: збірник / Упоряд., вступ.ст. та приміт. І.В. Іваньо . - К.: Мистецтво, 1985.
40. Проблема человека в западной философии. – М.: Мысль, 1988.
41. Рікер П. Етика і мораль // Рікер П. Навколо політики. - К.: Основи, 1995 - С. 269-283.
42. Рікер П. Толерантність, нетолерантність, неприйнятне // Рікер П. Навколо політики. – К.: Основи, 1995. – С. 313-332.
43. Ричард Т. Де Джордж. Деловая этика - М.: ИД «РИПОЛ КЛАССИК», «ПРОГРЕСС», 2003.
44. Сморгж Л.О. Естетика: Навч. посіб. - К.: Кондор, 2005.
45. Сартр Ж.П. Экзистенциализм – это гуманизм // Сумерки богов. – М.: Мысль, 1989.
46. Соловьев В.С. Оправдание добра. – М.: Мысль, 1990.
47. Соловьев В.С. Философия искусства и литературная критика. – М.: Искусство, 1991 .
48. Прокопович Ф. Філософські твори: В 3 т. Т.2: Логіка. Натурфілософія або фізика. Етика: / Ф. Прокопович . - К. : Наукова думка, 1980 .
49. Психология и этика делового общения / Под ред. проф. Лавриненко В.Н. – М.: Высш. школа, 2001.

50. Семенов А. К., Маслова Е. Л. Этика менеджмента: Учебное пособие. - М.: Дашков и К°, 2007.
51. Сенека. О счастливой жизни // Римские стоики: Сенека, Эпиктет, Марк Аврелий. – М.: Мысль, 1995.
52. Томас М. Герет та Річард Дж. Клоноскі. Етика Бізнесу. – К.: «Олімп», 2005.
53. Тофтул М. Г. Етика: Навч. посіб. — К.: Видавничий центр “Академія”, 2005. (Альма-матер) // <http://studentam.net.ua/content/view/2209/83/>
54. Философия. Бытие. Человек. Мир: курс лекций:/ Н. В. Хамитов, С. Крылова. - К. : КНТ ; Центр учебной литературы, 2006.
55. Філософські твори: У 4 т. Т.1: Нариси з історії філософії на Україні. Філософія Григорія С. Сковороди: / Д. Чижевський. - К.: Смолоскип, 2005. - XI-XXXVIII.
56. Фрейре П. Педагогіка свободи: етика, демократія і громадянська мужність : - К. : ВД "Києво-Могилянська академія", 2004 .
57. Фромм Э. Бегство от свободы. – М.: Наука, 1990.
58. Фромм Э. Иметь или быть? - М.: Мысль, 1986. - 238 с.
59. Фромм Э. Искусство любить // Фромм Э. Душа человека. - М.: Искусство, 1992. - С. 109-178.
60. Хосе Ортега-и-Гассет. Эстетика. Философия культуры. - М: Искусство, 1991.
61. Швейцер А. Этика: Введение в предмет. - М.: Наука, 1998.
62. Швейцер А. Культура и этика // Швейцер А. Благоговение перед жизнью. – М.: Мысль, 1992. – С. 197–240.
63. Шевчук В. Пізнаний і непізнаний Сфінкс. Григорій Сковорода сучасними очима. Сер. «Українці у світовій цивілізації». – К.: Пульсари, 2008.
64. Юнг К.Г. Проблемы души нашего времени. – М.: Мысль, 1994.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Лекція 1. Предмет етики. Особливості функціонування моралі.....	5
Лекція 2. Визначення та сутність поняття „естетика”. Основні естетичні категорії	13
Методичні вказівки до самостійного вивчення дисципліни «Етика та естетика».....	23
Етика та естетика (питання до заліку)	28
Рекомендована література.....	30

Навчальне видання

Курс лекцій і методичні вказівки до самостійного вивчення дисципліни «Етика та естетика» (для студентів 3 курсу заочної форми навчання професійного спрямування 0502 (6.030601) «Менеджмент організацій», 0504 (6.140101 «Готельно-ресторанна справа», 6.020107 «Туризм»)

Автор: Галина Григорівна Фесенко

Редактор Д.Ф.Курильченко

План 2009, поз. 88Л

Підп. до друку 10.04.2009	Формат 60*84 1/16	Папір офісний.
Друк на ризографі.	Умовн. друк.арк. 1,5	Обл.- вид.арк. 1,8
Тираж 50 прим.	Зам №	

ХНАМГ, 61002, Харків, вул. Революції,12.
Сектор оперативної поліграфії при ЦНІТ ХНАМГ